

ЖИТТЄДАЙНИЙ ЕФЕКТ ПІСЛЯДІЇ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ В.А. РОМЕНЦЯ

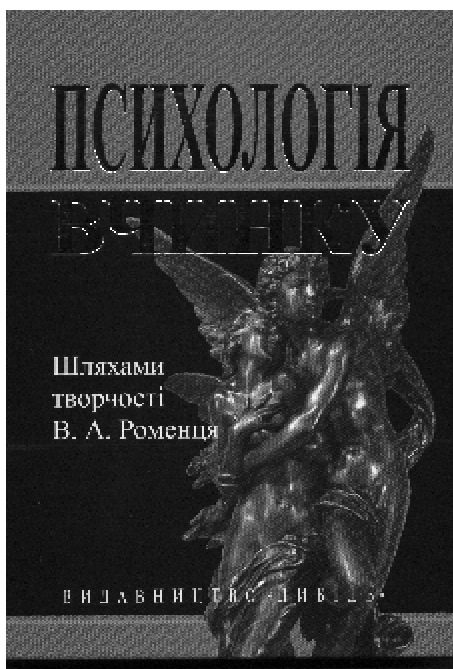
Зіновія КАРПЕНКО

Copyright © 2013

Насамперед відзначу: психологічна теорія, що обіймає такі різнопланові й історично протяжні культурологічні обрії у поєднанні з досконалим знанням експериментально-бігевіоральної науки, помножена на інтелектуальну потугу і шляхетність духу, без перебільшення легендарної постаті **Володимира Андрійовича Роменця** (а з плином часу ця опція лише увиразнюється), цілком заслуговує на те, щоб називатися *вченням*. Міцні філософсько-методологічні засади, енциклопедична освіта і культура, *неосяжний космос Роменцевої думки* сповна втілені у його *канонічній психології*, черговий знаменний крок до осмислення і творчого розвитку якої було зроблено авторами презентованого широкому колу читачів збірника статей.

В анотації влучно названого збірника, сказано, що він продовжує тематичний напрям **“Психологія вчинку”**, започаткований виданням багатотомної *“Історії психології”* академіка В.А. Роменця. Автори статей – провідні дослідники історико-психологічного процесу з України і Російської Федерації – актуалізують ідеї й концепти українського мислителя, розкривають евристичний потенціал запропонованої ним *учинкової парадигми* для подальших пошуків у соціогуманітарній сфері.

Передувала знаковій події видання цього збірника тематична добірка статей, які згодом

ПСИХОЛОГІЯ ВЧИНКУ :
Шляхами творчості В. А. Роменця :
зб. ст. / упоряд. П. А. М'ясоїд ;
відп. ред. А. В. Фурман. –
К. : Либідь, 2012. – 296 с.

склали основний зміст книги, видрукувана у другому числі 2011 року часопису *“Психологія і суспільство”*, що було приурочено до 85-ї річниці з дня народження В.А. Роменця.

Відкриває збірник передне слово Василя Кременя – президента НАПН України, котрий уводить читача в біографічний і концептуальний контекст подвижницької життєтворчості Володимира Андрійовича.

Весь масив презентованих статей укомплектовано в чотири розділи. У перший розділ – *“Історія психології як логіка людського самотізнання”* – поміщено бесіду київських науковців Андрія Азархіна й Андрія Роменця з корифеєм філософсько-психологічної думки під заголовком *“Світ пізнає себе через людську*

душу”. Далі йде текст самого В.А. Роменця *“Постання канонічної психології”*, що являє собою передрук післямови до відомих *“Основ психології”*, 6-е видання яких з'явилося у 2006 році. Впевненими соковитими мазками засновник нового психологічного підходу малює величну картину людського вчинку, культурно-історична логіка і ціннісний зміст якого пронизує тисячоліття ідеальних прагнень та їх, на жаль, неповних або уцербних матеріальних утілень. Доводиться констатувати: *“Головне протиріччя історії – у прагненні людини розв'язати проблему взаємовідношення потойбічного і поцейбічного – залишається і вирішу-*

ваним, і не вирішуваним... В цьому й полягає прийдешнє завдання і сам предмет психології”.

Другий розділ – “У діалозі з попередниками” – містить п’ять статей, зі змісту яких викристалізується оригінальне тлумачення В.А. Роменцем психології вчинку в контексті його порівняння з поглядами інших авторитетних учених. Так, у статті О.М. Марюкова показано, що теорія вчинку українського мислителя співвідноситься з базовими ідеями марксистської філософії. Водночас В.А. Роменець, так само, як і шерг інших філософів (Н.М. Булгаков, Вл. Соловйов, І.О. Ільїн – в Росії, Е. Фромм – на Заході), прагне вивести людину із-під влади матеріального світу і знайти “духовну” основу її розвитку. Таку основу він бачить у процесах пізнання і самопізнання людини у системі “світ – людина – культура”. Ця теорія жива у тому сенсі, що її положення можуть уточнюватися, змінюватися, розвиватися, даючи матеріал для нових оригінальних ідей.

М.С. Гусельцева у статті “Спадщина В.А. Роменця та ідея культурно-історичної психології” обговорює концепцію вчинку оригінального українського психолога, витоки його творчості, здійснює зіставлення культурно-гуманістичного підходу в психології з культурно-історичними, діяльнісними і міждисциплінарними підходами та інтерпретує спадщину В.А. Роменця за допомогою ідей постнекласичної раціональності і культурно-історичної епістемології.

Г.О. Балл та О.О. Нікуленко зіставляють два психологічні трактування поняття про вчинок, а саме те, що запропоноване С.Л. Рубінштейном у контексті діяльнісної парадигми і те, що висунуте В.А. Роменцем й узятє ним за основу самобутньої вчинкової парадигми. Розглянуто подібні й відмінні риси цих трактувань. Підтверджено значущість поняття “вчинок” для психології (насамперед, для психології особистості) та вказано на напрямки його подальшого опрацювання з опорою на теоретичний доробок як наших видатних попередників, так і науковців-сучасників.

П.А. М’ясоїд здійснює метатеоретичний аналіз творчого шляху В.А. Роменця, простежуючи величний поступ його психологічної думки. *Теоретична система вчинку* вченого характеризується як система систем, що охоплює низку теорій – творчості, історії всесвітньої психології, історичної психології, психології людини як укоріненого в буття феномена,

життєвого шляху людини, людини як натхненної особистості, філософії минушого, канонічної психології. Доводиться, що ця система створюється історико-логіко-психологічним чином, охоплює духовні надбання людства, відтворює і логічно завершує практику людського самопізнання. Виокремлюється роль автора у процесі психологічного пізнання, наголошується на моменті діалогічності та дії принципу доповнюваності у цьому процесі. Стверджується, що таке пізнання нескінчене, позаяк життя того, хто ознаменовує його внесками непересічної вагомості, триває доти, доки творчість мислителя спонукає до діалогу і знаходить у ньому своє інобуття.

Третій розділ – “Витоки й вузлові моменти творчості В.А. Роменця” – відкривається натхненною статтею А.В. Фурмана “Володимир Роменець як методолог психософійного духу”. У статті висвітлюється різнобічний талант видатного українського психолога-мислителя, котрий, опонуючи масовому повсякденню, реалізувався як фундатор нової філософсько-психологічної системи загальнолюдської культурної значущості. Його історична постать вражає не лише титанічною працьовитістю, колосальною ерудицією і вагомими творчими здобутками, але й досконалістю *діалектичного вчинкового мислення*, що у взаємодоповненні дали змогу створити “вселенський теоретичний світ” виняткової повноти й метасистемної досконалості. Обґрунтовується теза, що “В.А. Роменець – це Гегель у психології”, у зв’язку з чим наводяться логіко-змістові та суто процедурні паралелі між їх енциклопедичними ученнями. Зокрема, стверджується, що обох мислителів об’єднують не лише методологічні настановлення і засновки мислєдіяльності, а й діалектичний метод, що здійснюється у творчості українського достояника за *вчинковим принципом*. У підсумку доведено, що саме завдяки методу вчинкової діалектики академіку Роменцю вдалося виявити вчинковий архетип, створити психософію вчинку та новий синтетичний напрям розвитку соціогуманітарного знання – *канонічну психологію*. Стверджується, що пропонуване видання є спільним проектом відомих українських і російських науковців, що уможливило поскладове розгортання вчинку (його ситуаційне, мотиваційне, дійове і післядійове визначення) у лоні руху-поступу думки, що розвивається як єдності принципів, форм, методів і засобів *вчинкового методологування*.

Так уреальнюється *вчинковий канон*, а метод учинкової діалектики примножує потенціал людського духу та збагачує культуру.

У статті В.О. Татенка і Т.М. Титаренко теоретико-методологічному обґрунтуванню підлягають *три джерела-витоки канонічної психології* як самотнього перспективного напряму розвитку світової психологічної думки кінця XIX століття, фундатором якого є В.А. Роменець. Перше змістове упередження пов'язано з філософсько-психологічною *теорією вчинку* та ґрунтовно розробленою автором “Великою Логікою Вчинку”, основні складові якої позначені поняттями “ситуація”, “мотивація”, “дія” і “післядія”; друге центрується на оригінальній евристичній версії *історії психології* академіка Роменця, що зреалізовує зв'язок логічної та історичної структур учинку в лоні розвитку психології від найдавніших часів (Первісне суспільство, Стародавній світ) до завершення XX століття, а в підсумку описує історичні періоди становлення людства як надскладну динаміку зміни будови вчинку в його покомпонентному (ситуаційному, мотиваційному, дійовому і післядійовому) розгортанні; третє активізує постмодерністськи зорієнтовані *концепти і світоглядні горизонти постання особистості*, котра визначається загальним контекстом її життя, який задає суспільство, культура, історія, релігія, держава, і котра є творцем власної історії, де її творчість – це передусім самотворення.

У ще одній статті П.А. М'ясоїда досліджується творчість В.А. Роменця у зв'язку з російською психологічною думкою. Розкривається зміст проблемного діалогу В.А. Роменця із М.Г. Ярошевським і С.Л. Рубінштейном, визначається його місце у становленні творчості Володимира Андрійовича, характеризується шлях, пройдений ним після діалогу, оцінюються спроби порівнянь теорії В.А. Роменця з теоріями С.Л. Рубінштейна і О.М. Леонтьєва, висвітлюються позиції метатеоретичного аналізу у психології. *Творчий діалог* розуміється як механізм психологічного пізнання в єдності його історичної, логічної і власне психологічної сторін, як підґрунтя принципу доповнюваності у цьому процесі.

У статті М.С. Гусельцевої наукова спадщина В.А. Роменця піддається *постнекласичній інтерпретації*. Детально розглядаються його ранні праці, присвячені вивченню фантазії та психології творчості, обговорюється концепція вчинку та її значення для історії й

теорії психології, проводиться зіставлення культурно-гуманістичного підходу в психології з культурно-історичними, діяльнісними і міждисциплінарними підходами.

У статті Т.Д. Марцинковської “*Вчинок як запорука наукового безсмертя (пам'яті В.А. Роменця)*” розглядаються дослідження вченого в контексті розвитку історичної психології XX ст., аналізується його внесок у становлення предмета і змісту історії психології. Фокусується увага на підході В.А. Роменця до вивчення особистості, внутрішнього змісту психіки людини через її вчинки і творчість. Розкривається зв'язок ідей ученого з позицією В.С. Соловійова і дослідженнями, виконаними у рамках психології творчості і психології мистецтва.

О.Б. Старовойтенко у статті “*Від ідей В.А. Роменця до культурної персонології*” наголошує, що серед психологічних відкриттів ученого особливою творчою силою володіє *ідея герменевтики психічного*, сформульована на основі творів філософії, психології, міфології і літератури, взятих у культурно-історичній трансперспективі. Історія психології постала у його працях і як “культурна історія психології”. В розвиток підходу В.А. Роменця пропонується модель “культурної персонології”, що ґрунтується на аналізі знань про особистість в історії культури, а також на виявленні зв'язків особистості і культури в контексті індивідуального життя.

Четвертий розділ присвячений науковій рефлексії творчого внеску В.А. Роменця у поступ історико-психологічної думки. Так, у статті І.В. Данилюка зазначається, що В.А. Роменець відкрив перспективні шляхи розвитку психологічної науки. Дослідження історії психології, історичної психології, психології творчості здійснювалося ним через формат *категорії вчинку*, що є логічним осередком суб'єкта психічної активності. Сцієнтистське мислення, котре домінувало у психології наприкінці XIX – на початку XX століття, пояснює психіку як засіб для досягнення цілей, тоді як “інша психологія” (за визначенням В. Вундта), що використовує культурно-історичний підхід, наполягає на тлумаченні психіки як мети у собі самій. Фундатором психології, яка відводить *культурі* центральну роль в українській науці, є академік Володимир Роменець. У підсумку це дозволило у багатьох випадках визначити психологію через культуру, а факти культури через психічну організацію індивідуального світу Я людини. Стверд-

жується, що дійсним чинником поведінки є культура як психологічний феномен або психіка як культурний феномен. Особливу увагу тут приділено *післядії як совісті вчинку*.

У статті А.М. Ждан мовиться про вагомий внесок українського психолога-мислителя в *методологію і теорію історії психології*, щонайперше у розширення її предмета, хронологічних рамок, які охоплюють і генезис ранніх форм розвитку психологічної думки у мистецтві, релігії та інших продуктах культурного досвіду людства. *Категорія вчинку* розповсюджується на всю сферу історії психології, виконуючи функцію одиниці аналізу. Так постає багатопанорамна періодизація історії психології, що не має світових аналогів.

У статті В.О. Кольцової та Ю.М. Олейника *“Вчинок як буттєве визначення особистості: життя і творчий спадок В.А. Роменця в історії психології”* розглянуто творчий спадок відомого українського історика психології, проаналізовано його теоретичні і методологічні погляди на процес формування психологічних знань, аргументовано значення його ідей для сучасної історії психології, репрезентованих авторською *концепцією канонічної психології* як інтеграції різних рівнів пізнання психічної реальності і способу взаємозв'язку досягнень у дослідженні закономірностей функціонування і розвитку психіки різними поколіннями вчених у різні історичні періоди.

У статті Н.Г. Ничкало показано вплив творчої спадщини В.А. Роменця на сучасну педагогічну думку. Зокрема, наведено приклади організації навчально-виховного процесу на засадах *суб'єктно-вчинкового* підходу, взаємозв'язку вчинкової парадигми з новітніми методологічними настановленнями психопедагогіки як інтегрованої гілки наукового пізнання.

У завершальному слові академіка НАПН України С.Д. Максименка висловлено міркування щодо чіткості й послідовності обстоювання теоретичної позиції В.А. Роменця, стрижнем якої є *ідея і парадигма вчинку*, який сутнісно характеризує людину, котра прагне реалізувати взірцеві патерни. Звідси випливає задум *канонічної психології*, розбудова якої належить до пріоритетних завдань психологічного мейнстріму.

Справжнім подарунком для шанувальників творчості В.А. Роменця стала добірка *“Ідеї та концепції академіка В.А. Роменця”*, укладена П.А. М'ясоїдом. Цитати із праць корифея української філософсько-психологічної думки

скомпоновано за рубриками: “Вчинок”, “Людина – вчинок – світ”, “Феномен і ноумен”, “Людина і природа”, “Психічне як мікросвіт”, “Психічне як культурний феномен”, “Індивідуальне і всезагальне”, “Детермінація і свобода”, “Людина як особистість”, “Смисл життя”, “Життя і смерть”, “Центрація і децентрація”, “Історичне і логічне”, “Історія психології”, “Історична психологія”, “Історична психологія народу”, “Мораль і моральне”, “Герой і героїчне”, “Творчість”, “Наука”, “Учитель і учень”, “Культурологічний підхід у психології”, “Психологія та її теорія”, “Психологія і її напрями”, “Канон і канонічна психологія”.

З наведених міркувань В.А. Роменця читач може акцентувати пріоритетну ідею для підсилення аргументації власної дослідницької позиції. Вочевидь для мене зрозуміло: Володимиру Андрійовичу тісно в моністичних лещатах вчинкового канону; неозорій макрокосмос поміщає і впізнає себе у глибинах людського мікросмосу не лише завдяки *есенційній єдності*, а й *екзистенційній багатолікості*. Відтак методологічна опозиція “монізм – плюралізм” знімається синтетичною – *холістичною* – позицією, у якій доволі місця і “класичній” вірі-настанові на експлікацію об'єктивних причинно-наслідкових зв'язків, і “некласичному” сподіванню-упованню на надійний метод як універсальну “відмичку” потаємних глибин психіки, так і “постнекласичній” довірі до цілісної суб'єктивності (*аксіологічності*) особи, що в резонансі й синергії з усіма чинниками її життєвого світу реалізує свій проєкт Вчинку, в якому *аутентика й універсальність* взаємно проникають і взаємно збагачуються у двох доповнювальних – *каузальній і телеологічній* – площинах. Хіба ж не це підтверджують такі тези В.А. Роменця: “Мова йде про те, щоб показати індивідуалізовану неповторність як таку, що є єдиним інструментом осягнень всезагальності буття”, “Тому психолог має вийти за межі своєї дисципліни, включити її в більш загальну сферу ідеологічних композицій, а потім здійснити інтервенцію у саму психологію, надавши їй статусу аксіологічної дисципліни”, “Гносеологічний та онтологічний аспекти буття (включаючи й психічне) – в собі одне і те ж, тільки вони розглядаються з різних точок зору. Зріз, узятий як такий, – це вже акт розкриття і самопізнання світу, його виявлення, причому виявлення всього у рамках даного зрізу”?

Наприкінці збірника знаходимо перелік праць академіка В.А. Роменця: як прижиттєві

видання книг, статей, виступів та бесід, відгуків, рецензій тощо, так і посмертні видання, а також праці сучасних учених про творчість Володимира Андрійовича. Вказано і книги його послідовників – І.П. Манохи, П.А. М'ясоїда, Т.М. Титаренко, – присвячені світлій пам'яті В.А. Роменця.

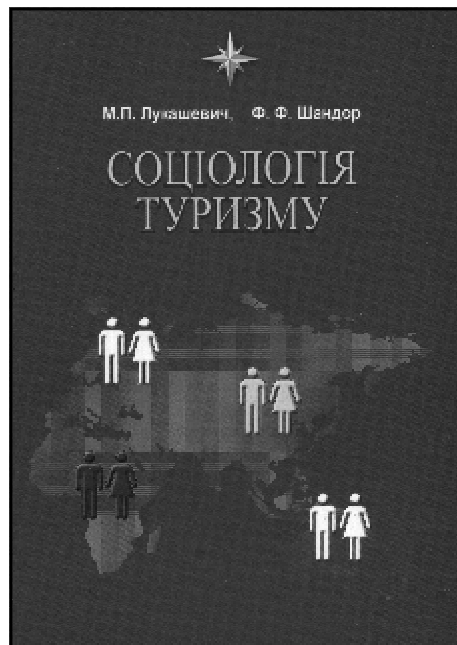
Звісно, пропонуване видання, за оцінкою його відповідального редактора А.В. Фурмана, – “чи не перший за останні два десятиліття повновагомий спільний проект українських і російських науковців”, але, за ним же, й “народжений метод учинкової діалектики”, який “входить у період змушнення, примножуючи потенціал людського духу”, а тому є всі підстави сподіватися на чергові рефрени наукової рефлексії *Вчинкового Канону В.А. Роменця* у його насущній життєдайній післядії.

Надію на те, що це відбуватиметься, вселяють подвижницькі зусилля Олени Олександрівни Бойко – дружини Володимира Андрійовича Роменця і директора видавництва “Либідь”, у якому вийшов друком цей збірник статей у доповнення до тих праць великого

вченого, які останніми роками були перевидані тут. Окремо маємо завдячувати невгамовним зусиллям Петра Андрійовича М'ясоїда, який не втомлюється будити наукове сумління і долати інтелектуальну ліню вітчизняних учених у напрямі ретельного студіювання творчого спадку В.А. Роменця, а також на власному прикладі поборювати упередженість тих представників пострадянського психологічного простору, які не цілком звільнилися від тоталітарно-великодержавного настановлення і мають невисокі сподівання щодо оригінальності і вагомості наукового внеску представників немосковського центру. Водночас плідна співпраця провідних українських і російських учених, що обернулася реалізацією проекту випуску збірника статей, натхненних науковою творчістю В.А. Роменця, – яскраве свідчення успіху і перспективності цієї конче необхідної та благородної теоретико-методологічної роботи в контексті розвитку світової філософсько-психологічної думки.

Надійшла до редакції 15.01.2013.

КНИЖКОВА ПОЛИЦЯ

Лукашевич М.П., Шандор Ф.Ф.
Соціологія туризму: Курс лекцій / Передм. В.К. Федорченка. — Ужгород: Мистецька Лінія, 2008. — 340 с.

Соціологія туризму як наукова галузь ще досить молода і перебуває у стадії становлення, проходячи процес визначення, оформлення і уточнення змісту основних сутнісних ознак і характеристик, понятійно-категоріального апарату, що досліджує цю галузь соціологічних знань. Уточнюється визначення соціології туризму як науки і навчальної дисципліни, яке подано у вітчизняних та зарубіжних джерелах з туризмології та соціології. Автори спозиціонували соціологію туризму як галузеву соціологічну теорію середнього рівня, яка притаманними їй соціологічними методами досліджує соціальний феномен туризму в сукупності його проявів: туристичної діяльності і поведінки, туристичних груп і організацій, соціальних систем і соціального інституту туризму.

Для студентів фаху «Туризм, менеджмент туристичної діяльності, менеджмент готельно-ресторанної справи», соціологів та соціальних працівників і для тих, хто працює в галузі соціології та туризмології.